

Gəray Aydın oğlu ƏLİYEV

Sumqayıt Dövlət Universitetinin doktorantı

E-mail: gerayaliyev1907@gmail.com

REAL İQTİSADİYYATIN İNKİŞAF ETDİRİLMƏSİNDƏ KREDİTLƏŞDİRMƏ MEXANİZMİNİN STRATEJİ ASPEKTLƏRİ

Xülasə

Tədqiqatın məqsədi – real iqtisadiyyatın inkişaf etdirilməsində kreditləşdirmə mexanizminin strateji aspektlərinin tədqiqidir. Bu məqsədlə real iqtisadiyyatın inkişaf etdirilməsi problemləri açıqlanmışdır. Kreditləşmə mexanizminin mürəkkəbliyi diqqətə çatdırılmış və onun real iqtisadiyyatın inkişafında əsas funksiyaları ümumiləşdirilmişdir. Bank-kredit təşkilatları ilə real iqtisadiyyat subyektləri arasında əməkdaşlığının gücləndirilməsinin vacibliyi əsaslandırılmışdır. Əlçatan kredit resurslarının formalaşdırılması və kredit xidmətləri paketinin hazırlanması zərurəti bildirilmişdir. Müasir şəraitdə real iqtisadiyyatın inkişaf etdirilməsində kreditləşdirmə mexanizminin təkmilləşdirilməsi üzrə tövsiyələr hazırlanmış və təkliflər irəli sürülmüşdür.

Tədqiqatın metodu – kimi əsasən təhlil, sintez, müqayisə və ümumiləşdirmə kimi elmi metodlardan istifadə olunmuşdur. Bundan əlavə, real iqtisadiyyatın kreditləşdirilməsi problemlərinə həsr olunmuş elmi əsərlərdə verilmiş müddəalara da yer ayrılmışdır və istinadlar verilmişdir.

Tədqiqatın nəticələri – praktiki fəaliyyət proseslərində real iqtisadiyyat sahələrinin tələblərinə uyğun kreditləşdirmə mexanizminin hazırlanmasında burada əks olunmuş nəticələrdən istifadə imkanları ilə ifadə olunur.

Açar sözləri: real iqtisadiyyat, kredit, kredit mexanizmi, real iqtisadiyyatın kreditləşdirmə problemləri, real iqtisadiyyatın inkişaf problemləri, bank-kredit müəssisələri.

UOT: 336.1:336.7:336.77**JEL:** E44; F65; G21; G32; P34

Giriş

Real iqtisadiyyatı maddi və qeyri-maddi əmtəələrin və xidmətlərin istehsal olunduğu sənaye sahələrinin məcmusu kimi başa düşmək olur. Real iqtisadiyyat əmtəə və xidmətlərin istehsalını, daxili bazarda tədarük və satışı təmin edir, şəxsi və sənaye istehlakı məqsədlə mallara tələb yaradır. Real iqtisadiyyat mürəkkəb sahə strukturuna malikdir ki, buraya sənaye, kənd və meşə təsərrüfatı, ovçuluq, balıqçılıq, nəqliyyat, turizm və istehsalla birbaşa əlaqəli olan və məhsulu istehlakçıya çatdıran bütün sənaye sahələri daxildir. Real iqtisadiyyat ölkədə iqtisadi artımın əsas mənbəyidir. İqtisadiyyatın maliyyə və real sektorlarının vəziyyəti və inkişaf tempi bir-biri ilə sıx bağlıdır. Müəssisələr maliyyə sektoruna resurs axınının güclü mənbəyidir. Müəssisələrin gəlirləri və mənfəətləri real sektorda dəyişirsə, bu, maliyyə sektoruna da ciddi təsir göstərir. İnkişaf etmiş, öz funksiyalarını tam yerinə yetirməyə qadir olan maliyyə sektoru real

iqtisadiyyat subyektlərinin maliyyə təminatı və inkişaf səviyyəsinə birbaşa təsir göstərir.

Real iqtisadiyyatda müəssisələrin fəaliyyətinin maliyyələşdirilməsi aşağıdakılar hesabına reallaşdırıla bilər: 1. Müəssisənin öz vəsaiti. İstənilən müəssisənin maliyyə fəaliyyəti özünü maliyyələşdirmə prinsipinə əsaslanmalıdır, o zaman əldə edilən gəlirlər dövrün bütün xərclərini ödəməklə bərabər, genişləndirilmiş təkrar istehsalı təmin etmək üçün də kifayətdir. 2. Əvəzsiz olaraq alınan vəsaitlər. Bunlar adətən dövlət subsidiyalarıdır. 3. Borc vəsaitləri. Borc alınmış maliyyə mənbələrinin əsasını kommersiya banklarının sahibkarlıq subyektlərinə verdiyi kreditlər təşkil edir. Real iqtisadiyyatın rəşional təşkil olunması, onun subyektlərinin nə dərəcədə səmərəli fəaliyyət göstərməsi müxtəlif amillərdən asılıdır. Real iqtisadiyyatın maliyyələşdirilməsinin keyfiyyət parametrlərinin dəyişdirilməsi, habelə ixracyönümlü neft sektorundan qeyri-neft sektorun kapital axınının təmin edilməsi iqtisadi inkişafın hazırkı

mərhələsinin əsas problemlərindəndir. Bu məsələlərin həlli böyük miqdarda milli və beynəlxalq maliyyə resursları tələb edir. Həmin resursları bank sektoru vasitəsilə toplamaq və yenidən bölüşdürmək lazımdır. Həmçinin ölkənin daxili resursları və ilk öncə, kommersiya banklarının maliyyə resursları səfərbər edilməlidir.

Real iqtisadiyyat proseslərində kreditləşdirmə mexanizminin tədqiqi

Real iqtisadiyyatda ən dinamik inkişaf edən sahələrdən biri kimi bank sektoru çıxış edir. Banklar maliyyə vasitəçiləri kimi də çıxış edirlər. Onlar bəzi təsərrüfat subyektlərinin müvəqqəti sərbəst pul ehtiyatlarını toplayır və onları müvəqqəti istifadə üçün başqa təsərrüfat subyektlərinə verirlər. Bank xidmətləri bazarında əsas fəaliyyət növləri depozit və kredit əməliyyatlarıdır. Kredit fəaliyyəti bank anlayışını formalaşdıran ən mühüm xüsusiyyətlərdən biridir. Ölkədə iqtisadi vəziyyətin hazırkı şəraitində bank kreditləşdirilməsi kommersiya bankları üçün əsas mənfəət mənbələrindən biridir. Bank təşkilatı olmadan maliyyə dövriyyəsinə təsəvvür etmək mümkün deyil. Kommersiya bankları tərəfindən Mərkəzi Bankın hazırladığı pul-kredit siyasəti reallaşdırılır ki, bu, tədaviyə ehtiyac olan pul kütləsinin maliyyə sabitliyinin və normal iqtisadi artım tempinin qorunması məqsədlərinə uyğun olmasını təmin edir. Kommersiya banklarının resurslarından istifadənin ən mühüm və ənənəvi üsulu, eləcə də davamlı iqtisadi artımın dəstəklənməsi və dövlətin iqtisadi siyasətinin reallaşdırılmasının əsas üsullərindən biri real iqtisadiyyatda təsərrüfat subyektlərinə kredit verilməsidir. Əksər tədqiqatçılar hesab edirlər ki, bank və iqtisadiyyatın real sektorlarının qarşılıqlı əlaqəsi kredit prosesi iştirakçılarının maraq və məqsədlərinin üst-üstə düşməsinə təmin edir. Real sektor müəssisələri üçün bazar payını genişləndirmək və rəqabət qabiliyyətini artırmaq məqsədilə bank kreditləri lazımdır. Real iqtisadiyyatın bank kreditləşməsinin inkişafı onun artımına kömək edir və bu, şübhəsiz ki, məşğulluğa, məcmu tələbə və istehsalə müsbət təsir göstərir. Real və bank sektoru arasında keyfiyyət əlaqəsi üçün bank sistemi üçün elə bir idarəetmə və tənzimləmə siyasətini hazırlamaq lazımdır ki, bu, konkret

sənayenin bütün ehtiyaclarını nəzərə ala və onun davamlı inkişafını təmin edə bilsin.

Ümumiyyətlə, bank sektoru real iqtisadiyyatın prioritet sahələrinin inkişafına böyük töhfə verə bilər. Banklar əhalinin, təşkilatların, dövlətin vəsaitlərini toplayaraq onları sənayə, kənd təsərrüfatı, elmtutumlu qeyri-istehsal sahələrində innovativ texnologiyalar hazırlayan və tətbiq edən sahibkarlıq subyektlərinin kreditlərinə çevirə bilirlər. Beləliklə, banklar tərəfindən uzunmüddətli əsasda vəsaitlərin cəlb edilməsi və yerləşdirilməsi üçün şərait yaradılması aktualdır [1, s.109]. Ölkədə maliyyə sabitliyinin təminatında və dövlətin maliyyə-kredit sisteminə bankların rolu strateji səviyyədə qiymətləndirilməli, onların rəqabət qabiliyyətinin, praktiki fəaliyyət proseslərində geniş tətbiq olunan maliyyə-bank mexanizmlərinin səmərəliliyinin artırılmasına ciddi əhəmiyyət verilməlidir [2, s.28]. Bunlarla bərabər, hazırkı dövrün tələblərinə cavab verə bilən müasir bank texnologiyalarının hazırlanmasına və fəal istifadəsinə üstünlük verilməli, yəni bank xidmətləri göstərilərkən keyfiyyət və rəqabətqabiliyyətlik, müştəri məmnunluğu kimi elementlər prioritet olmalıdır. Müştərilərin bank xidmətlərindən tam məmnunluğunu təmin etmək məqsədilə həmin xidmətlər lazımı səviyyədə göstərilməli, infrastruktur yaradılmalı, vaxt itkisinə yol verilməməli, bank əməliyyatları operativ aparılmalı, müştərilər üçün geniş informasiya mənbələri yaradılmalı, məsləhət xidmətləri göstərilməlidir. Digər problem bank sistemi ilə maliyyə bazarlarının qarşılıqlı əlaqəsini müasir dövrün tələblərinə uyğunlaşdırmaqdır. Maliyyə-kredit bazarında rəqabət mühiyyətinin şəffaflığına, sağlam münasibətlərin formalaşmasına, maliyyə və mühasibat hesabatlarının etibarlılığına, onların beynəlxalq standartlara uyğunluğuna diqqət yetirilməli, təkmilləşdirməyə ehtiyacı olan hər bir sahədə ardıcıl tədbirlər reallaşdırılmalı, bütövlükdə maliyyə bazarı iştirakçılarının fəaliyyətində maliyyə və bank mexanizmlərinin səmərəli istifadəsi təmin edilməlidir. Həmçinin, müasir dövrün çağırışları ilə maliyyə bazarı iştirakçılarının münasibətləri arasındakı ziddiyyətləri və problemləri nəzərdən qaçırmamaq lazımdır [3, s.53].

Ölkə iqtisadiyyatının keyfiyyət artımını gücləndirmək, real sektorun ümumi kreditləşmə

həcmələrinin artımını təmin etmək üçün bütün lazımı şəraitin yaradılması zəruridir ki, bu da artım mənbəyi kimi çıxış edəcək və iqtisadiyyatın digər sektorları üçün multiplikativ effekt yaradacaqdır [4]. Bank krediti iqtisadi münasibətlərin yaranması üçün əsasdır ki, onun vasitəsilə sahibkarlıq subyektlərinin, dövlətin və əhalinin müvəqqəti boş pul vəsaitləri kredit təşkilatları tərəfindən toplanır və sonradan onlar təcili şərtlərlə ehtiyacı olanlara şəxslərə verilir. Yəni, bank kreditləşməsi elə şərait yaradır ki, müxtəlif ehtiyaclar üçün öz vəsaitlərinin çatışmazlığını digər subyektlərin hesabına kompensasiya etmək mümkün olsun. Real iqtisadiyyatın bütün sahələrində kreditlərin verilməsi bank təşkilatları üçün mənfəətin formalaşmasında əsas amildir və müvafiq olaraq kredit portfelinin keyfiyyəti, faiz dərəcələrinin dəyəri və kredit riskinin həcmi bank sisteminin dayanıqlılığının təmin edilməsində böyük önəm daşıyır [5, s.31].

Bütün kredit məhsulları qısa, orta və uzunmüddətli olaraq bölünür. Qısa və uzunmüddətli bank kreditləşməsi, ilk olaraq, fiziki və hüquqi şəxslərin maliyyələşdirilməsi yolu ilə milli iqtisadiyyatın inkişafına təsir göstərir. Qısamüddətli kredit müəssisənin fəaliyyəti zamanı yaranır və likvidlik çatışmazlığı ilə bağlı mövcud problemi tez bir zamanda həllinə imkan verir. Ən məqbul olan isə uzunmüddətli kreditdir, çünki bu, müəssisəyə strateji məqsədləri həll etməyə imkan verir. Uzunmüddətli kreditin alınması prosesi daha çox vaxt aparır, çünki borcalanın maliyyə parametrlərini hərtərəfli təhlil etmək və onun fəaliyyətinin proqnozlarını qiymətləndirmək tələb olunur.

Real iqtisadiyyatda fəaliyyət göstərən müəssisələrin kreditləşdirilməsi bir çox kommersiya bankları ilə onların müştəriləri arasında əməkdaşlığın ən çox tələb olunan forması olmaqla resursların bölüşdürülməsi, milli iqtisadiyyatın inkişafına töhfə verilməsi və yerli istehsalçıların dəstəklənməsi üçün prioritet istiqamətdir [6, s.114]. Bəzi müəssisələrin texniki təchizat səviyyəsi elədir ki, bu, istehsal olunan məhsulların rəqabətqabiliyyətliliyinin artırılmasına kömək etmir, satışı isə alınan kreditin ödənilməsi mənbəyi kimi çıxış edir. Belə hallarda banklar üzərlərinə götürmək məcburiyyətində qaldıqları yüksək risklərə görə kredit verməkdə maraqlı deyillər. Uzunmüddətli kreditlərə çıxış imkanlarının məhdudlaşdırılmasının növbəti

səbəbi bankın girovla bağlı tələbidir və bir qayda olaraq, girov kimi borc alanın daşınmaz əmlakı çıxış etməlidir. Digər səbəb bank kreditinin alınması prosedurunun mürəkkəbliyi və müddəti, bütün lazımı sənədlərin düzgün rəsmiləşdirilməsi üçün borcalanın kifayət qədər ixtisasının olmamasıdır. Aydın ki, bu cür problemlər, ilk öncə, ölkənin real iqtisadiyyatının kreditləşməsinə dəstək proqramlarının hazırlanması yolu ilə dövlətin fəal iştirakını tələb edir. Həmçinin problemli və ya yüksək riskli müəssisələrə kredit verən kommersiya bankları üçün vergi güzəştlərinin hazırlanması və tətbiqi də tələb olunur. Qeyd olunmalıdır ki, kredit məhsullarının əlçatanlığının artırılmasında bankların özlərinin fəal iştirakına ehtiyac vardır. Girov kimi qəbul edilə bilən əmlakların siyahısına yenidən baxılması məqsədəuyğundur. Borcalanın fəaliyyətinin maliyyə parametrlərinə olan tələbləri də azaltmaq lazımdır. Banklar, risklərinin idarə olunmasının effektiv mexanizmindən, xüsusilə sığorta kimi alətlərdən istifadə etməklə kredit risklərini minimuma endirməlidir [7]. Real iqtisadiyyatın inkişafında investisiya bankları əsas rol oynayır. Real iqtisadiyyata investisiya xidmətləri göstərmək baxımından ixtisaslaşmış bankların yaradılması aşağıdakılara imkan verə bilər: müəssisələrə investisiya xidmətləri göstərmək üçün resursları cəmləşdirməyə; marketing tədqiqatları əsasında bank investisiya xidmətlərinə əlavə ehtiyacı müəyyən etmək; uzunmüddətli resursların formalaşması və istifadəsi mexanizmini hazırlamaq; büdcənin məqsədli istifadəsinə nəzarəti təmin etmək [8, s.30].

Ümumiyyətlə, bankların əsas maliyyə resursları onların kreditləridir. Kreditlərin reallığa çevrilməsi üçün ən azı iki şərt lazımdır: 1) borc verənlə borcalanın maraqları üst-üstə düşərsə, kredit zəruri olur; 2) kredit əməliyyatının iştirakçıları - borc verən və borcalan - iqtisadi əlaqələrdən irəli gələn öhdəliklərin yerinə yetirilməsinə maddi təminat verən müstəqil subyektlər kimi çıxış etməlidirlər. Həmçinin dövlət öz səylərini ölkə müəssisələri üçün Avropa standartlarını tətbiq etməklə, yeni beynəlxalq o cümlədən sahibkarlığı dəstəkləyə biləcək investisiya layihələrinin təşviqinə səy göstərməlidir [9].

Beləliklə, real iqtisadiyyatın inkişafında bank kreditləşdirilməsi önəmli rol oynayır. Hazırda

kreditləşmənin inkişafı bütövlükdə bank sisteminin fəaliyyətinin ən mühüm məqsədlərindən biri olmaqla yanaşı, ölkənin iqtisadi inkişafında da rol oynayır [10, s.58]. Bank kreditləşdirilməsi iqtisadiyyatda kredit münasibətlərinin ən geniş yayılmış formasıdır, borc verənlə borcalan arasında qarşılıqlı əlaqənin məhsuludur. Bank kreditləşməsinin keyfiyyəti müştərilərin artan və daim inkişaf edən maliyyə və sosial tələbatlarını ödəyə bilən, vaxtında və tam bank xidmətlərinin məcmusunu əks etdirən kredit münasibətlərinin əsası kimi başa düşülməlidir. Müştəri üçün bank kreditləşməsinin gözlənilən keyfiyyəti müvafiq kommunikasiyalar sistemi vasitəsilə bankın marketinq siyasətinin təsiri altında formalaşır [11, s.73]. Real iqtisadiyyatda bank kreditləşməsinin roluna aşağıdakılar daxildir:

- müəssisədə kapitalın fasiləsiz dövriyyəsinin və genişləndirilmiş təkrar istehsal prosesinin təmin edilməsi;
- maliyyə resurslarının yerləşdirilməsinin rasionallığının və onlardan istifadənin səmərəliliyinin artırılması;
- innovasiyanın stimullaşdırılması yolu ilə bankda texnoloji və idarəetmə proseslərinin davamlı olaraq təkmilləşdirilməsini və sahibkarlıq subyektlərinin rəqabət qabiliyyətinin artırılması;
- qarşıya qoyulmuş məqsədə nail olunması prosesində bankın maliyyə-iqtisadi potensialından istifadənin səmərəliliyinin artırılması və əlavə dəyərin kapitallaşdırılması prosesinin aktivləşdirilməsi və s.

Bank kreditləşməsi milli iqtisadiyyatın inkişafına ən böyük təsir göstərir. Bu təsir mexanizmi şəkildə göstərilmişdir. Çox dinamik kateqoriyalardan olan bank kreditləşdirilməsi bankların maliyyə imkanlarının əsas göstəricilərindən biridir. Bank kreditləşdirilməsinin dinamikasına dövlətin büdcə-vergi siyasəti, iqtisadi tsiklin fazaları, inflyasiya, rəqabətin səviyyəsi və s. təsir göstərir. Bu da, bankın maliyyə sabitliyinə və ödəmə qabiliyyətinə təsir edir. Odur ki, sabit iqtisadiyyatda etibarlı və səmərəli bank sisteminin qurulması məqsədilə bank kreditləşdirilməsinin idarə olunmasına dövlətin təsir mexanizmini hazırlamaq və tətbiq etmək lazımdır. Bank sektorundakı vəziyyət və həmin sektorun iqtisadiyyatın investisiya və maliyyələşdirilməsində iştirakı Mərkəzi Bankın və

ümumilikdə dövlətin reallaşdırdığı pul-kredit siyasətindən də asılıdır [12, s.74].

Bank kreditləşdirilməsi vəsaitlərin bir müəssisədən digərinə, bir sənayedən digərinə hərəkətinin təmin edilməsi problemini həll edir. Başqa sözlə, bank kreditləri təkrar istehsal prosesinin sürətləndirilməsini qabaqcadan müəyyən edərək, pul vəsaitlərinin və digər kapital hərəkətlərinin yenidən bölüşdürülməsi sisteminə xidmət edir. Bank kreditləşdirilməsi borcalana ödəniş, geri ödəmə və təxirəsalınmaz şərtlərlə vəsait təqdim etmək üçün bank əməliyyatıdır [13, s.214].

Yeni çağırışlar kontekstində real iqtisadiyyat sahələrinin kreditləşdirmə mexanizminin təkmilləşdirilməsi istiqamətləri

Bank sektorunun müəssisələrə kredit verməsi prosesin hər iki iştirakçısı üçün faydalıdır. Bank faizdən sabit gəlir əldə edir ki, bu da onun mənfəətini, kredit portfelinin diversifikasiyasını təmin edir və nəticə etibarilə maliyyə vəziyyətinin sabitliyinin artmasına səbəb olur. Real iqtisadiyyat üçün bank kreditləşməsi iqtisadi fəaliyyətin yeni növlərinin inkişafı, satışın artırılması, innovasiyaların tətbiqi və maliyyə axınlarının optimallaşdırılmasına imkanlar açır.

Banklar müəssisələrin kreditləşdirilməsinə elə də önəm vermirlər. Bankların çox hallarda müəssisələrin kreditləşdirilməsində kifayət qədər iştirak etməməsi bir sıra amillərlə bağlıdır: müəssisələr üçün qısamüddətli kreditlər; kredit üzrə likvid girovun olmaması; sənayeyə yönəldilən investisiyaların yüksək riskləri; müəssisələrin kredit borcunun çox olması və s.

Müəssisələrin, kiçik və orta biznesin dəstəklənməsi, onların bank sektoru ilə qarşılıqlı əlaqəsi üçün kreditləşdirmə alətlərinin təcübədə tətbiqi vacibdir. Ümumilikdə, bankların aktiv kredit fəaliyyətinin bərpası yolunda qarşıda bir sıra problemlər durur ki, bunlardan biri problemlə borcların olmasıdır. Problemlə kreditlərin əhəmiyyətli həcmdə olması banklar üçün böyük itkilərə səbəb olur, onların maliyyə sabitliyini pisləşdirir və real iqtisadiyyatın kreditləşdirilməsi imkanlarını məhdudlaşdırır. Real iqtisadiyyatın kreditləşdirilməsi problemlərinin həlli üçün ilk öncə bank sisteminə inam səviyyəsinin yüksəlməsi hesabına uzunmüddətli borc vəsaitlərinin həcmi artırmaq lazımdır.

Digər tərəfdən isə, səmərəli kiredit siyasətinin hazırlanması və tətbiqi də zəruridir.

Bank fəaliyyətinin idarə edilməsi prosesi əsasən kredit siyasətindən asılıdır ki, həmin siyasətin də formalaşması aşağıdakı prinsiplərə əsaslanmalıdır:

1. Bankın kredit siyasəti ilə onun maliyyə-iqtisadi inkişafının ümumi strategiyası arasında əlaqə təmin edilməlidir. Maliyyə-kredit təşkilatının kredit siyasəti bankın fəaliyyətinin və iqtisadi inkişafının ümumi strategiyasının məcburi elementlərindən biri kimi qəbul edilməli, həmçinin faiz, depozit və bank risklərinin idarə edilməsi siyasəti ilə əlaqələndirilməlidir. Kredit siyasəti iqtisadi inkişafın ümumi strategiyasının ən böyük elementlərindən biri olduğundan, bankın fəaliyyət göstərməsi və inkişafının ümumi strategiyasına uyğun olmalı və onunla ziddiyyət təşkil etməməlidir.

2. Bankın kredit siyasətinin formalaşdırılması prosesində ölkənin vəziyyəti və onun müəyyən dövr ərzində inkişafı nəzərə alınmalıdır. Bu onunla bağlıdır ki, bankın kredit siyasəti özünün xarici mühitində bir-biri ilə sıx bağlıdır və bütövlükdə real iqtisadiyyatın mövcud vəziyyəti ilə müəyyənləşdirilir.

3. Bankın kredit siyasətinin formalaşdırılması prosesində onun kredit fəaliyyətinin reallaşdırılması ilə bağlı dövlət tənzimlənməsinin norma və qanunlarına və dövlət qaydalarına riayət olunması təmin edilməlidir. Bankların kredit fəaliyyəti, habelə bəzi təsərrüfat subyektlərinin maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinin digər sahələri dövlət tərəfindən məcburi qaydada tənzimlənir. Belə tənzimləmə formaları kimi müəyyən qanunlar və müxtəlif normativ aktlar çıxış edir. Eyni zamanda, strateji məqsədlər və onlara nail olmaq yolları bankın kredit fəaliyyətinin tənzimlənməsi sahəsində mövcud qanunvericiliyə zidd olmamalıdır.

4. Bankın kredit siyasəti formalaşdırılarkən kredit təşkilatının daxili potensialı, habelə onun inkişaf imkanları nəzərə alınmalıdır [14, s.259].

Bankın kredit siyasətinin formalaşdırılması böyük ölçüdə aşağıdakı kimi alətlərdən istifadə etməklə həyata keçirilir: borcalanın kredit qabiliyyətinin müəyyənləşdirilməsi; kreditlər üzrə faiz dərəcələrinin formalaşması; bankın kredit resurslarının formalaşması. Hər bir alət kredit siyasəti və bütövlükdə bankın fəaliyyəti üçün vacibdir.

Nəticə

Beləliklə, real iqtisadiyyatın inkişaf etdirilməsində kreditləşdirmənin rolunu nəzərə alaraq onun təkmilləşdirilməsini zəruri hesab edirik. Real iqtisadiyyatın kreditləşdirilməsinin təkmilləşdirilməsinin əsas istiqamətləri aşağıdakılardan ibarət olmalıdır:

- real iqtisadiyyatın kreditləşdirilməsində risklərin minimuma endirilməsi və ümitsiz kreditlərin sayının azaldılması üçün tədbirlərin formalaşdırılması;
- kredit müqaviləsinin icrası zamanı və müqavilənin bütün müddəti ərzində girov qoyulmuş əmlakın yoxlanılmasının təmin edilməsi;
- şübhəli borclar üzrə mümkün itkilər üçün ehtiyatların tam həcmdə formalaşdırılması;
- kredit müraciətlərinə baxılma müddətini azaldan standartlaşdırılmış prosedurların tətbiqi.

Beləliklə, real iqtisadiyyatda bank kreditləşməsi sisteminin təkmilləşdirilməsi iqtisadi sektorların kreditin dövriyyəsinə geniş və çevik iştirakına, iqtisadiyyatın sabit maliyyə vəziyyətinə kömək edəcəkdir ki, bunlar da effektiv bank sisteminin qurulmasına zəmin yaradacaqdır.

ƏDƏBİYYAT SİYAHISI:

1. Субботина, Е.С. Виды банковского кредита как источника финансирования реального сектора экономики / Е.С.Субботина // Современные тенденции развития науки и технологий. – 2015. – № 2-6. – С. 105-109.
2. Əliyev, Ş.T. Azərbaycanın maliyyə-sabitliyinin təmin edilməsi problemləri və maliyyə-kredit sisteminin inkişafının müasir aspektləri // Audit, – 2017. № 03, – s. 26-40.
3. Əliyev V.Ə. Maliyyə-bank mexanizmlərinin səmərəliliyinin artırılmasında sistem əhəmiyyətli bankların strateji əhəmiyyəti. Audit № 3, Cild 25, 2019, s.49-58.
4. Aliyev, Sh.T. Rəqəmsal iqtisadiyyatın formalaşdırılması və inkişafı (Çin təcrübəsi). I International Conference on Modern Trends in Digital Economy, Baku, 13-14 February, 2020.S.107-108. https://deconf.unec.edu.az/images/Proceeding%20book_Conference_Digital%20Economy_13-14%20february%202020.pdf.

5. Таштамиров, М.Р. Роль кредитного компонента в обеспечении эффективности банковской системы / М.Р. Таштамиров// Вестник Чеченского государственного университета им. А.А. Кадырова. – 2021. – № 4(44). – С. 28-36.
6. Шамсиева, В. Т. Роль кредита в развитии реального сектора экономики / В. Т. Шамсиева// Теоретический и практический потенциал современной науки: Сборник научных статей / Научный редактор Д.В. Фурсова. Том I. Часть III. – Москва: Издательство "Перо", 2019. – С. 114-119.
7. Zahid F.Mamedov, Shafa T.Aliyev, Natavan Jafarova. Digitalization of the economy: analysis of influence on the banking sphere in Azerbaijan in the context of world experience. / Economic and Social Development - 55th International Scientific Conference on Economic and Social Development. Varazdin Development and Entrepreneurship Agency and University North in cooperation with Azerbaijan State University of Economics (UNEC) Faculty of Management University of Warsaw Faculty of Law, Economics and Social Sciences Sale - Mohammed V University in Rabat Polytechnic of Medimurje in Cakovec, 18-19 June 2020, Volume 2. – <https://www.proquest.com/open-view/d0f16e8414e64acfe06d4c4fbb34477b/1?pq-origsite=gscholar&cbl=2033472>.
8. Швейкин, И.Е. Банковский инвестиционный кредит - основа развития реального сектора экономики/ И.Е.Швейкин, Г.Г.Коробова // Сибирская финансовая школа. – 2016. – № 2(115). – С. 25-30
9. Əliyev, Ş.T. Pandemiya və postpandemiya dövründə Azərbaycanda iqtisadi təhlükəsizliyin aktual məsələləri //Xəbərlər, AMEA II, №5. 2020.– s.5-12.
10. Севек, Р.М. Коммерческое кредитование и пути его совершенствования/ Р.М. Севек, О.А.Оюн, А.Н.Хуурак// Экономика и бизнес: теория и практика. – 2022. – № 5-3(87). – С. 58-60.
11. Езангина, И.А. Проблема качества банковского обслуживания в секторе кредитования/ И.А. Езангина, В.Д. Березовская// Сборники конференций НИЦ Социосфера. – 2017. № 14. – С. 73-75.
12. Kamilov, A. Azərbaycan bank kapitalının real sektorun maliyyələşdirilməsinə cəlb edilməsi yolları. İrək yolu, №.2, 2017, s.72-79.
13. Шойбул, Д.М. Роль банковского кредита в условиях рыночной экономики/ Д.М. Шойбул, А.А. Хомушку // Экономика и бизнес: теория и практика. – 2022. – № 5-3(87). – С. 214-216.
14. Фирюлина, Е.В. Инструменты формирования кредитной политики банка/ Е.В.Фирюлина, Е.Ю.Смолина// Актуальные проблемы авиации и космонавтики. – 2018. – Т. 3, № 4(14). – С. 259-260.

Герай Айдын оглы АЛИЕВ,

Докторант Сумгаитского Государственного Университета

E-mail: gerayaliyev1907@gmail.com

СТРАТЕГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ КРЕДИТНОГО МЕХАНИЗМА В РАЗВИТИИ РЕАЛЬНОГО СЕКТОРА ЭКОНОМИКИ

Резюме

Цель исследования заключается в изучении стратегических аспектов механизма кредитования в развитии реального сектора экономики. Для этого оценены проблемы развития реального сектора экономики. Исследован механизм кредитования и обобщены его основные функции в развитии реального сектора экономики. Обоснована важность укрепления взаимодействия банковско-кредитных организаций с субъектами реального сектора экономики. Обоснована необходимость формирования доступных кредитных ресурсов и подготовки пакета кредитных услуг. Даны рекомендации и предложения по совершенствованию механизма кредитования в развитии реального сектора экономики в современных условиях.

Метод исследования – использовались, в основном, научные методы, такие как анализ, синтез, сравнение и обобщение. Кроме того, выделены положения и даны ссылки в научных работах, посвященных проблемам кредитования реальной экономики.

Результаты исследования выражаются возможностями использования результатов исследования при подготовке механизма кредитования в соответствии с требованиями реальных сфер экономики в процессах практической деятельности.

Ключевые слова: реальная экономика, кредит, кредитный механизм, проблемы кредитования реального сектора экономики, проблемы развития реального сектора экономики, банковско-кредитные учреждения.

Geray Aydin ALIYEV

Doctoral student of Sumgait State University

E-mail: gerayaliyev1907@gmail.com

STRATEGIC ASPECTS OF THE CREDIT MECHANISM IN THE DEVELOPMENT OF THE REAL SECTOR OF THE ECONOMY

Summary

The purpose of the research is to study the strategic aspects of the lending mechanism in the development of the real sector of the economy. For this, the problems of the development of the real sector of the economy are assessed. The credit mechanism is investigated and its main functions in the development of the real sector of the economy are summarized. The importance of strengthening the interaction of banking and credit institutions with entities of the real sector of the economy is justified. The need to form available credit resources and prepare a package of credit services is justified. Recommendations and proposals to improve the lending mechanism in the development of the real sector of the economy are given in modern conditions.

Research methods - mainly scientific methods are used, such as analysis, synthesis, comparison and generalization. In addition, the provisions are highlighted and references are given in scientific works on the problems of lending to the real economy.

The results of the research are expressed by the possibilities of using the results of the study in the preparation of a lending mechanism in accordance with the requirements of real areas of the economy in the processes of practical activity.

Key words: real economy, credit, credit mechanism, problems of lending to the real sector of the economy, problems of development of the real sector of the economy, banking and credit institutions.